

3. ЕКОЛОГІЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ І МАРКЕТИНГ

УДК 65.012.32:336.773

Доц. І.І. Дідович, канд. екон. наук;

магістр Л.А. Коваль – НЛТУ України;

А.П. Дідович, канд. біол. наук – Львівський інститут економіки і торгівлі;

аспір. М.П. Матвеева – Львівська НАВМ ім. С.З. Гжицького

ЕКОЛОГІЧНО ОРІЄНТОВАНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ІНВЕСТИЦІЙ

Висвітлено теоретичні основи екологічно орієнтованого менеджменту інвестицій. Розглянуто вплив міжнародних організацій (зокрема Європейського Банку Реконструкції та Розвитку, Німецької Інвестиційної Компанії ІМІ) на фінансові установи щодо впровадження екологічно орієнтованого менеджменту інвестицій.

Ключові слова: екологічно орієнтований менеджмент, екологічний ризик, ризик-менеджмент, інвестування, екологічні процедури, кредитування.

Doc. I.I. Didovych; magistr L.A. Koval – NUFWT of Ukraine;

A.P. Didovych – L'viv institute of economy and trade;

doctorate M.P. Matveeva – L'viv national academy

of veterinary medicine named after of S.Z. Gzicki

Ecologically Oriented Investments Management

This article content theoretic basis of the ecologically oriented investments management. It considers the influence of international organizations such as EBRD, German Investment Company on financial institutions (banks) as to introduction of environmentally estimated investment management introduction management.

Keywords: environmentally estimated investment management, ecological risk, risk-management, investing, ecological procedure, loan.

У сучасних умовах розвитку економіки та в рамках концепції сталого розвитку дедалі більше посилюється екологізація всіх видів суспільної діяльності, окремою складовою якої є екологічно орієнтований менеджмент інвестицій. Він передбачає пошук та реалізацію методів, спрямованих на зниження різних видів екологічних ризиків за допомогою інвестиційного планування з врахуванням екологічних цілей. Необхідно зазначити, що формування системи екологічно орієнтованого менеджменту передбачає узгодження діяльності фінансових установ з екологічними вимогами.

Необхідно визнати, що проблемам впровадження екологічно орієнтованого менеджменту в діяльність фінансових установ які діють в Україні приділено недостатньо уваги як з боку українського уряду, так і недержавних організацій. Впровадженням екологічно орієнтованого менеджменту інвестицій займаються здебільшого міжнародні організації, такі як Організація Об'єднаних Націй, Європейський Банк Реконструкції та Розвитку.

З розвитком малого та середнього бізнесу в Україні загострилась проблема забруднення навколишнього середовища. Оскільки Україна прагне до вступу до Європейської співдружності, однією з вимог є екологізація еко-

номіки. Процес екологізації долає багато труднощів на своєму шляху, оскільки підприємництво орієнтоване на отримання прибутків за короткий період часу, а процес екологізації передбачає фінансові вкладення і довгострокове окуплення витрат не обов'язково в грошовому виразі.

З метою контролю над забрудненням довкілля підприємствами та надання фінансової допомоги тим, які належать до групи підприємств з низьким рівнем екологічного ризику, було запроваджено програму екологічно орієнтованого менеджменту інвестицій, створена провідними зарубіжними організаціями.

Фінансові установи, в яких запроваджено екологічно орієнтований менеджмент інвестицій, є комерційними фінансовими установами, які забезпечують фінансове обслуговування малих та мікропідприємств і інших клієнтів з низьким рівнем доходу. Мета інституцій – підвищувати ефективне фінансове посередництво для того, щоб стимулювати розвиток соціально і економічно непривабливих секторів економіки. Ці установи здійснюють фінансування екологічно і соціально спрямованих проектів. Позичальники даних установ повинні відповідати екологічним, оздоровчим і безпечним (ЕОіБ) вимогам країни, у яких вони здійснюють господарську діяльність. Позики не надаються позичальникам, задіяним у видах діяльності, фінансування яких спричинить появу етичної або репутаційної дилеми даних фінансових установ та їх акціонерів. У нашій країні практика "екологічного кредитування" ще не набула широкого застосування, на відміну від країн заходу, що підтверджує актуальність даного дослідження.

Екологічно орієнтований менеджмент інвестицій слугує для визначення та формування необхідних виробничих та обслуговуючих потужностей, що забезпечують охорону навколишнього середовища, ресурсозбереження та підвищення рівня екологічної безпеки як процесів виробництва, так і споживання продукції, що виробляється підприємством.

У проектно-інвестиційному аналізі виділяють два основних різновиди проектів:

- власне екологічні (природоохоронні, ресурсощадні, спрямовані на мінімізацію відходів і т.ін.) інвестиційні проекти;
- "звичайні" інвестиційні проекти зі значущими екологічними наслідками. При цьому значущість екологічних наслідків реалізації проектів сьогодні визначається не тільки вимогами чинного законодавства та стандартів, але й залежить від дедалі зростаючого рівня екологічної свідомості суспільства.

У рамках корпоративного менеджменту до першого типу інвестиційних проектних рішень (тобто до власно екологічних), насамперед, можуть бути зараховані ті, які технічно, технологічно, організаційно підтримують реалізацію екологічних стратегій підприємства (наприклад, стратегію чистого виробництва, енергозбереження тощо), а також ті, що відображають заходи, які включаються до планів та програм дій з охорони навколишнього середовища. До другого типу (інвестиційні проекти зі значимими екологічними наслідками) належать проекти, призначені для рішення різних, безпосередньо не пов'язаних з екологією, задач підприємства, але так само тих, що підпадають під дію спеціального екологічного законодавства.

Для екологічно орієнтованого інвестиційного менеджменту особливо-го значення набувають такі взаємопов'язані проблеми.

По-перше, проблема комплексної оцінки результатів інвестиційних проектів, які можуть бути як позитивними, що сприяють підвищенню якості навколишнього природного середовища, так і негативними, викликаючи економічний збиток від забруднення навколишнього природного середовища. Важливим є те, що не завжди можливою є оцінка всіх складових результату; показники результатів (як і витрат) часто не є суворо детермінованими, а мають імовірнісний характер.

По-друге, цій сфері інвестиційного аналізу притаманні специфічні труднощі врахування чинника часу, ризику та невизначеності, в тому числі у зв'язку з довгостроковим характером багатьох екологічних проектів.

По-третє, прийняття рішень має здійснюватися з урахуванням вагомості екологічних екстерналій (як позитивних, так і, можливо, негативних), що зумовлюють розходження між критеріями комерційної та суспільної ефективності.

Екологічно орієнтоване планування інвестицій є відносно самостійним розділом інвестиційного планування. Воно слугує для визначення необхідного обсягу екологічних інвестицій, напрацюванню інвестиційних альтернатив, а також їх фінансової та не фінансової оцінки. Екологічно орієнтоване планування інвестицій охоплює три взаємопов'язаних частини плану: довгостроковий план інвестицій, річний бюджетний план та річний проектний план. У той час як перший з цих планів визначає обсяг інвестицій на термін від п'яти років і більше, створюючи тим самим рамкові умови для решти планів, річний бюджетний та проектний плани пов'язують конкретні поточні інвестиційні задачі екологічного характеру з іншими інвестиціями і з поставленими екологічними цілями.

У всіх випадках екологічно орієнтоване планування інвестицій є динамічним процесом, що поділяється в загальному випадку, на такі основні фази: постановка проблеми; аналіз альтернатив; підготовка рішення (вибір найбільш підходящих альтернатив для здійснення цілей); прийняття рішення. Для різних фаз інвестиційного планування розроблено спеціальні інструменти, які мають практичне застосування. Ці інструменти можуть досить істотно відрізнитися від стандартних процедур, що розглядаються в навчальній літературі, будучи, зокрема, призначеними для аналізу слабо структурованих даних, які якраз і трапляються часто на практиці. До тих, що застосовують практично, належать, наприклад, метод раннього розпізнавання, сценарний метод і аналіз відхилень. Перший метод слугує пошуку слабких сигналів, що попереджають про можливі зміни зовнішнього середовища фірми. Другий метод, спираючись на уявлення про те, що майбутнє фірми – за аналогією з теорією ризику – може розвиватися незалежно, від її власної політики за різними сценаріями, відслідковує наслідки інвестиційної політики, за цими різними лініями розвитку. Цей метод ще називають аналізом дерева рішень. В основі третього методу лежить пошук систематичних відхилень істотних результатів від запланованих, з установленням причин цих відхилень.

Усі перераховані методи становлять першочерговий інтерес для стратегічного і екологічного планування, коли особливо гостро стоїть питання, врахування чинника невизначеності. Дедалі ширшого застосування набувають методи дослідження стійкості інвестиційних рішень, а також методи, що базуються на теорії нечітких множин. Дослідження стійкості дає змогу виявити, за яких змін зовнішнього середовища і низки інших чинників різні варіанти інвестиційних програм залишаються оптимальними (або хоча би близькими до оптимальних). Фірма, використовуючи такий метод (як і у випадку застосування сценарного аналізу), стає більш підготовленою до конкурентної боротьби у мінливому світі. Методи моделювання нечітких інвестиційних проблем виходять з того, що не вся інформація, яка є необхідною для прийняття рішень, піддається кількісному виразу. Більш того, вона може бути представлена тільки в словесній формі. Теорія нечітких множин дає змогу моделювати таку інформацію та робити з нею певні операції з метою знаходження найкращої інвестиційної програми.

Багатобічна проблема інвестиційного планування охоплює і низку інших питань, включаючи контроль над виконанням інвестиційних планів та особливо екологічної експертизи проектних рішень. Саме екологічна експертиза має в сучасному суспільстві, яке дедалі більше перетворюється в "суспільство ризику", досить вагоме значення. Громадяни як члени цього суспільства ризику (використовуючи сучасну інституційну термінологію – принципами), які проявляють дедалі більшу стурбованість станом навколишнього природного середовища, доручають державі (як агентові їх інтересів) контролювати, обмежувати та перевіряти діяльність фірм, включаючи майбутню, заплановану діяльність, чому і слугує екологічна експертиза інвестиційних проектів.

Пошук джерел фінансування природоохоронних заходів є одним з центральних завдань фінансового менеджменту. До числа важливих джерел фінансування таких інвестицій належать банківські кредити. Так, в Інвестиційній Компанії ІМІ визнано за необхідне при прийнятті рішень про надання кредитів та визначенні відсоткової політики застосовувати не тільки прямі (жорсткі строги) методи обліку та оцінки екологічних ризиків (наприклад, величину відповідальності підприємств внаслідок забруднення ґрунтово-земельних ресурсів і т. ін.), але й так звані м'які оцінки та індикатори. До останніх було запропоновано віднести показники, що характеризують:

- ринкову позицію компанії (можливість впливу на відповідний сектор ринку законодавства або економічних стимулів);
- екологічну якість продукції, що виготовляють;
- приналежність сфери діяльності компанії до ризикових секторів економіки;
- наявність страхового покриття можливих ризиків відповідальності підприємства;
- якість корпоративного екологічного менеджменту;
- врахування компанією майбутнього розвитку ринку [11].

У сучасних умовах суть вимог банків до екологічного супроводження інвестиційних проектів, у випадку надання для їх реалізації кредитів, полягає в наступному. Інвестиційний проект, що пропонується кредитувати, повинен

бути екологічно прийнятний та забезпечувати стійкий стан навколишнього природного середовища (рис. 1) [7].

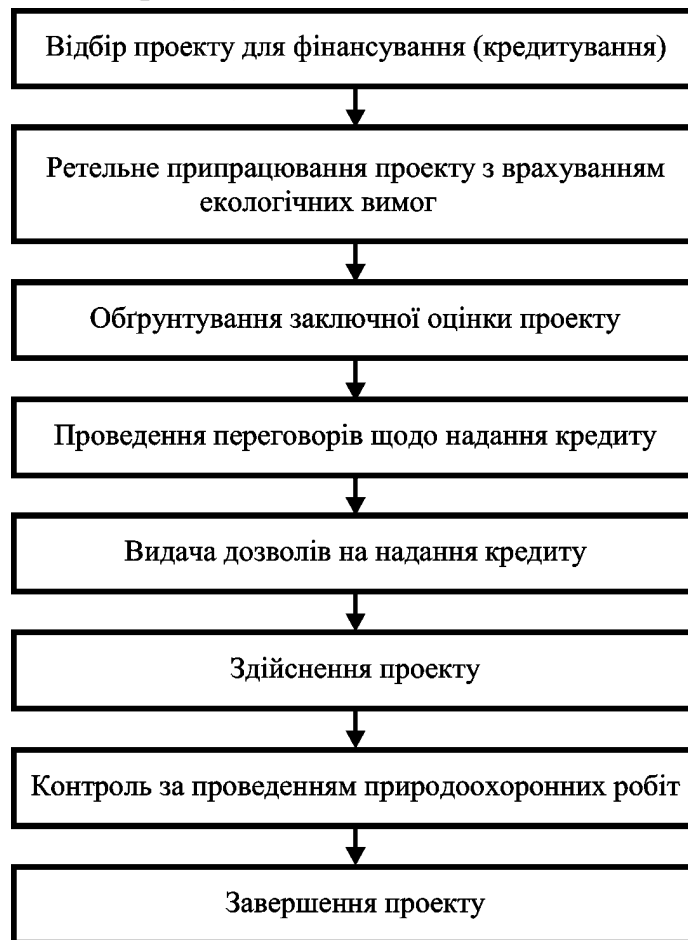

Рис. 1. Послідовність етапів екологічного супроводження проекту при наданні банківського кредиту

Наявність позитивної екологічної оцінки дає змогу перейти до наступного етапу – проведення переговорів між замовником і банком щодо умов надання кредиту (це насамперед рівень відсоткової ставки, а також екологічні заходи, що містяться в проекті) та підписання відповідного контракту. У ході подальшої реалізації проекту банки, як правило, здійснюють контроль над правильністю витрачання отриманих засобів та за повною та своєчасною реалізацією передбачених у проекті екологічних заходів. З метою отримання об'єктивної інформації та гарантії виконання проектантами й замовниками обумовлених у контракті на надання кредиту умов банки можуть застосовувати зовнішній екологічний аудит (моніторинг), який є можливий на різних стадіях реалізації проекту.

Як правило, координатор з екологічних питань у банку відповідає за екологічні та соціальні питання та впровадження їх у дію. Обов'язки координатора включають:

- звіт керівництву з екологічних та соціальних питань;
- перегляд екологічної політики та процедури;
- забезпечення виконання екологічної політики та процедури;
- допомога кредитним спеціалістам;
- забезпечення широко доступної інформації про системи екологічного менеджменту;

- забезпечення збору даних з екологічного моніторингу та нагляду;
- підготовка і представлення щорічного екологічного звіту правлінню директорів і будь-якому акціонеру.

Кредитний комітет гарантує, що він надасть кредит на базі інформації, яка вказує на те, що екологічний і соціальний огляд виконаний відповідно до Процедури. Кредитний комітет звертає специфічну увагу на всі кредити з високим ризиком, в тому числі екологічним.

Кредитні експерти відповідають за класифікацію запропонованих підпроектів у такі групи:

Категорія 1 – Низький ризик: Проекти, які торкаються неістотних екологічних питань та призводять до незначних ризиків для навколишнього середовища.

Категорія 2 – Середній ризик: Проекти в тих секторах, в яких ймовірність здійснення впливу на навколишнє середовище легко встановлюється, стандартні превентивні та пом'якшуючі заходи можуть бути назначені без необхідності проведення детального розслідування з екологічних питань.

Категорія 3 – Високий ризик: Проекти, що спричиняють істотне занепокоєння стосовно екології та потребують більш високого ступеня дбайливості до довкілля. Нові проекти потребують екологічної оцінки згідно з місцевими нормативними вимогами. При масштабному розширенні існуючих об'єктів, або при внесенні пропозицій про зміну технологій може знадобитися проведення перевірки з екологічних питань, що безпосередньо пов'язано з характером проекту.

На основі теоретичних узагальнень щодо впровадження екологічно зорієнтованого менеджменту інвестицій можна зробити такі *висновки*:

- пошук джерел фінансування природоохоронних заходів є однією з центральних завдань екологічного фінансового менеджменту. До числа важливих джерел фінансування таких інвестицій належать банківські кредити;
- до системи екологічного менеджменту входить екологічно орієнтований інвестиційний менеджмент. Екологічно зорієнтований інвестиційний менеджмент слугує для визначення та формування на базі встановлених маркетингом довгострокових потреб та з врахуванням відповідних процедур експертизи необхідних виробничих та обслуговуючих потужностей, що забезпечують охорону навколишнього середовища, ресурсозбереження та підвищення рівня екологічної безпеки як процесів виробництва, так і споживання продукції, що виробляється підприємством. Такого роду експертизою є екологічне ознайомче дослідження. Метою екологічного ознайомчого дослідження є визначення категорії екологічного ризику підприємства та можливість його кредитування або інвестування;
- під час розгляду питання про надання кредиту підприємствам важливе значення має той факт, на яку діяльність буде спрямований цей кредит та яку загрозу становить ця діяльність для довкілля. Тобто екологічний ризик має важливе місце поряд з іншими видами ризику.

Література

1. **Екологічні** вимоги з кредитування малого та середнього бізнесу – ЄБРР, 1999 р.
2. **Методика** проведення оцінки фінансового стану позичальника. – Програма мікрокредитування в Україні, 1999 р.

3. "Annual Environmental Performance Report for the Year 2000" IMI AG, 2000 p.
4. "Environmental Management System", EBRD, 21.11.2001.
5. Misra K.B. Clean Productions Environmental and Economic Perspectives, 1996.
6. Экологический менеджмент/ Н.В. Пахомова, А. Эндрес, К. Рихтер. – СПб.: Питер, 2003. – 544 с.: ил. – (Серия "Учебн. для вузов").
7. Сорокин Н.Д. Вопросы экологического аудита. – СПб., 2000.
8. Довідник з питань економіки та фінансування природокористування і природоохоронної діяльності. – К.: Геопринт, 2000. – 411 с.
9. Заява міністрів, прийнята на регіональній нараді міністрів щодо підготовки до Всесвітньої зустрічі на вищому рівні щодо сталого розвитку, Женева, Швейцарія, 24-25 вересня 2001 р. – www.kiev.rada.ua.
10. Мішенін Е.В., Семененко Б.А., Мішеніна Н.В. Екологічний механізм екологізації виробництва, Суми: ІПП "Мрія-1" ЛТД, 1996.
11. Edwards D. The link between Company Environment and Financial Performance. London. 1997.

УДК 339.138:504.03 *Аспірант В.Т. Польовська; член-кор. НАН України,
проф. Ю.Ю. Туниця, д-р екон. наук – ректор НЛТУ України*

ЕКОЛОГІЗАЦІЯ ПЛАНУВАННЯ МАРКЕТИНГУ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Проаналізовано структуру екологічного маркетинг-плану на підприємстві. Описано інформаційну систему екологічного маркетингового планування та варіанти розроблення довкільно-орієнтованої маркетингової стратегії підприємства. Зроблено висновки та дано рекомендації щодо вибору оптимального маркетинг-плану та шляхів його екологізації на підприємстві.

Ключові слова: планування маркетингу, екологічний маркетинг-плану, довкільно-орієнтована стратегія маркетингу, екологічний бюджет маркетингу.

*Doctorate V.T. Polovska;
professor Yu.Yu. Tunytsya – rector NUFWT of Ukraine*

Environmental Marketing Planning on the Enterprise

Paper analyzes the structure of environmental marketing-plan on the enterprise. Information system of the environmental marketing planning and development of environmental marketing strategy are presented. Conclusions and recommendations for optimal choice of the marketing-plan and ways of its ecologization on the enterprise are proposed.

Keywords: marketing planning, environmental marketing-plan, environmental marketing strategy, ecological marketing budget.

Маркетинговий план – це складова частина планування маркетингової діяльності на підприємствах, яка вимагає детального вивчення і аналізу [1]. Необхідність включення чинників довкілля у маркетинговому плануванні діяльності підприємства зумовлена розвитком концепції соціально-етичного маркетингу [6]. Як відомо, планування маркетингу є основою для інших видів планування на підприємстві, наприклад, плану збуту продукції, фінансового плану тощо [7].

Сутність і структура екологічного маркетинг-плану

Планування маркетингу на різних підприємствах здійснюється по-різному, відповідно до цього ставлять і різні цілі планування. Це стосується змісту, плану, тривалості горизонту планування, послідовності розроблення,